

Ungarn på ville veier

The right to freedom of speech may not be exercised with the aim of violating the dignity of the Hungarian nation...

- Fra den ungarske grunnloven.

INNLEDNING

Dette notatet redegjør for den problematiske utviklingen i Ungarn. Viktor Orbáns regime står, slik vi ser det, for en utilbørlig, illiberal maktkonsentrasjon, som har blitt et gjennomgripende trekk ved ungarsk lovgivning og myndighetsutøvelse. Dette viser seg i angrep både på sivilsamfunnet og på uavhengigheten til sentrale institusjoner, som domstoler, media og andre uavhengige aktører. Dette henger igjen sammen med det som synes å være en mobilisering av en kulturkamp, som er problematisk for den moderne høyresiden, som i stor grad har kvittet seg med det politiske verdisettet som Orbán nå synes å ville gjeninnføre: En nasjonalkonservativisme der patriotisme settes foran individet, og der kulturell kollektivism er et retorisk og organisatorisk dreiepunkt for politikk, minoritetsspørsmål og identitet.

Det er mye å si om ulike konservative bevegelsers holdning til autoritære strømninger i nyere vesteuropeisk historie. Men den formen for konservatisme som er i ferd med å utvikle seg i Ungarn, er egnet til å vise frem en form for høyreside som liberalkonservative burde være de første til å ta avstand fra. Vårt inntrykk er at konservative politikere ikke alltid tar like raskt avstand fra høyreautoritære bevegelser som de tar avstand fra autoritære bevegelser på venstresiden.

Utviklingen i Ungarn henger sammen med en autoritær utvikling i flere andre stater, særlig eksemplifisert ved Putins styre i Russland. Forskjellen er imidlertid at Ungarn er EU-medlem, og at Orbáns parti Fidesz er medlem av Den internasjonale demokratiske union (IDU), en internasjonal sammenslutning av konservative partier, hvor også det norske Høyre inngår. Fidesz er også søsterparti av Kristelig Folkeparti. Vi har altså å gjøre med et autoritært styresett i vår midte.

I notatet gjør vi først rede for den seneste konstitusjonelle utviklingen i Ungarn, før vi tar for oss det historiske bakteppet. I denne andre delen gir vi et overblikk over Ungarns historie og utviklingen frem til i dag. I notatets tredje del drøfter vi fremveksten av en nasjonalkonservativ kulturkamp og de implikasjonene denne har, sett i både historisk og kontemporær kontekst. Det historiske bakteppet er viktig, siden det kan forklare hvilken plattform og hvilket tankegods Orbáns politikk kan synes å ligge tett opp til, og hvor han søker inspirasjon.¹

DEL 1: UNGARNNS NYERE KONSTITUSJONELLE UTVIKLING

Etter overgangen fra kommunisme til liberalt demokrati i årene rundt 1989 seilte Ungarn opp som en av de virkelig liberale og solide rettsstatene i Sentral- og Øst-Europa. Selve overgangen var i stor grad preget av oppfatningen av at det ikke skulle være en revolusjon, men en videreføring av en politisk orden innenfor nye, rettsstatlige rammer. Poenget var nettopp å unngå 'revolusjonsretorikk', med de konnotasjoner og implikasjoner revolusjon har for muligheten til å innføre unntakstilstander og kontrarevolusjoner. Dette kom blant annet til uttrykk ved at den første institusjonen som så dagens lys under forhandlingene ved overgangen, var konstitusjonsdomstolen. Det betød at konstitusjonsdomstolen var på plass før det første frie valget, og altså før den første demokratiske regjeringen begynte arbeidet sitt. Denne domstolen utviklet seg også til å bli en av de mest aktive konstitusjonsdomstolene verden har sett, med en sterk menneskerettighets- og rettsstatsprofil.

I dette bildet hører det med at Viktor Orbán i 1988 var en av grunnleggerne av Fidesz, som den gang også ble kalt Ungdemokratene. Fidesz var da et liberalt parti, som krevde uavhengige valg og tilbaketrekking av sovjetiske tropper. For dette ble Orbán hedret med en plass i rundebordsforhandlingene (som skulle konstituere et nytt og forsonende Ungarn etter kommunismens sammenbrudd), og med den norske Rafto-prisen. Orbán var slik sett med på å skape det systemet han senere, etter at Fidesz tok en nasjonalkonservativ dreining, søker å reversere.

Et interessant resultat av rundebordsforhandlingene, var innføringen av det såkalte *actio popularis*-prinsippet. Dette betød i all enkelhet at enhver kunne møte opp i konstitusjonsdomstolen og kreve at domstolen vurderte grunnlovsmessigheten av enhver lov. Ingen rettslig interesse i saken måtte påvises, utover at man var av den oppfatning at grunnloven hadde blitt krenket. I tillegg hadde det post-kommunistiske samfunnet naturlig nok en utstrakt frykt for forvaltningsavgjørelser, og en tilsvarende optimisme på parlamentets vegne. De fleste avgjørelser skulle nå tas av de folkevalgte, og så lite som mulig skulle avgjøres av anonyme byråkrater. Dette gikk ut over kvaliteten på lovgivningen, noe som økte konstitusjonsdomstolens involvering i praktisk politikk. Sammen med *actio popularis*-prinsippet førte dette til at domstolen ble et sentralt maktsenter i det ungarske samfunnet.

Det er mye å si om hvorvidt en domstol bør ha den makten som konstitusjonsdomstolen hadde i Ungarn, og det er på det rene at den trengte en reform. Til dette bildet hører det også med at man i Ungarn – i motsetning til for eksempel Polen og andre land i regionen – ikke maktet å enes om en ny grunnlov for landet, men heller valgte å modifisere den gamle 'stalinistiske' grunnloven fra 1949. Selv om stalinismen ble utradert sammen med mange av de kommunistinspirerte bestemmelsene, førte dette til at grunnloven var et lappeteppe av ideer. Det var altså ikke manglende menneskerettigheter eller maktfordeling som var de fremste grunnene til at Ungarn etter hvert trengte en ny grunnlov. Men det at den var et lappeteppe og til tider uklar, medførte at domstolen fikk mer makt enn den ellers ville ha fått med en klar og forutsigbar grunnlovstekst.

At en ungarsk regjering ser behovet for en domstolsreform og innfører en ny grunnlov, er det i utgangspunktet ingenting å si på. Det var et legitimt behov for en ny grunnlov, og den makten som konstitusjonsdomstolen hadde, var for sterk. Det som det derimot er kritikkverdigg, er måten dette ble gjort på, og innholdet i reformene. Kritikken har bl.a. kommet fra den såkalte Venezia-kommisjonen, som er Europarådets kommisjon for overvåkning av rettsstats- og demokratiforhold i Europa. Denne kommisjonen har sterkt kritisert Ungarns grunnlovstekst, og senere endringer og endringsforslag ved flere anledninger, først i forbindelse med selve grunnlovsteksten i 2011, og nå senest i 2013, i forbindelse med endringsforslagene.

Fidesz' brakvalg i 2010, hvor partiet vant med over 2/3 av stemmene, gjorde at partiet kunne gjennomføre prosjektet med å lage en ny grunnlov og reformere domstolsystemet omtrent på egenhånd. Kritikken har særlig rettet seg mot den utilbørlige maktkonsentrasjonen og tilsvarende svekkelse av sentrale rettsstatsgarantier som den nye grunnloven av 2011 medførte, samt mot den særlige personellmessige utskiftningen av dommere og adgangen til å flytte individuelle saker mellom domstoler. Samlet sett viser endringene at Ungarn har tatt en markant autoritær dreining, og at det ikke er snakk om kun en *retning*. Det er gode grunner til å mene at Ungarn nå har fått et autoritært styresett. Som vi var inne på over: Isolert sett kan flere av reformene i utgangspunktet fremstå som fornuftige, selv om mange av dem også da vil synes problematiske. Ser man derimot på det totale bildet, fremkommer det et klart og tydelig bilde av hvilken form det moderne Ungarn har fått eller er i ferd med å få. Nedenfor er noen eksempler bare fra domstols- og justissystemet. Et generelt trekk ved autoritære regimer, er at de søker kontroll over dommerne, både gjennom personlige forbindelser og gjennom institusjonelle ordninger. Fidesz har imidlertid brukt samme strategi på flere viktige, sentrale institusjoner, så som media, interne sikkerhetsinstitusjoner, politiske institusjoner, religiøse organisasjoner etc.

Noe av det første den nye Fidesz-regjeringen gjorde i 2010, var å angripe dommerstanden. Pensjonsalderen ble senket fra 70 til 62 år med umiddelbar virkning. På denne måten ble nesten 300 dommere pensjonert over natten. Spesielt hardt gikk det ut over lederstillinger som krever lang erfaring, noe som er særlig dramatisk når det skjer umiddelbart og samtidig. De ledige plassene ble så fylt av nye, Fidesz-lojale dommere, utnevnt av Fidesz.² EU-kommisjonen, den ungarske konstitusjonsdomstolen og Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) påpekte alle den uholdbare diskrimineringen som den nye domstolsloven innebar, og Ungarn rettet seg delvis etter kritikken. Det gjennomføres likevel fortsatt hundrevis av rettssaker i kjølvannet av loven. Et av problemene er at de avsatte dommerne kun får tilbake jobbene sine, dersom stillingene fortsatt er ledige. Men det er det ikke mange som er.³ Prosessen kjennetegner på mange måter Orbáns politikk: Han vedtar noe radikalt og forventer kritikk fra nasjonalt og internasjonalt hold. Vedtakene trekkes så tilbake, men etter en tid blir det vedtatt en ny ordning eller lov, tilsynelatende med et noe annet innhold. Men resultatene er ofte langt på vei de samme.

Et annet forhold gjaldt ledelsen av den ungarske høyesterett. Innføringen av et krav om fem års erfaring som ungarsk dommer førte til at den meget erfarne høyesterettsjustitiarius Andras Baka måtte forlate domstolen – til tross for sine 17 år som dommer i Strasbourg. Han ledet i tillegg Det nasjonale rådet for dommere, som han også ble fjernet fra i forbindelse med omstruktureringen av måten dommere ble utnevnt på. I tillegg vedtok Fidesz-regjeringen en ny lov som radikalt begrenset pensjons- og etterbetalinger for ledere av domstolen, slik at Baka fikk dramatisk dårligere privatøkonomiske utsikter enn han hadde hatt. Dette har blitt sett på som en form for gjengjeldelse for kritikken. Som fastslått av EMD, gjorde Fidesz-regjeringen dette, fordi Baka som justitiarius hadde vært en skarp kritiker av regimet. Blant annet hadde han kritisert grunnlovsprosessen og grunnlovsdokumentet, samt en del andre radikale lovforslag fra regjeringen. Baka's erstatter i funksjonen som leder av dommerutnevnelser, sjefen for den nyopprettete nasjonale justisadministrasjonen (NJA), Tünde Handò, er gift med Fidesz-grunnlegger József Szájer. Szájer skrev den nye grunnloven – på en iPad på toget mellom Budapest og Brussel, noe som også har gitt den ungarske grunnloven kallenavnet "the iPad constitution".⁴ NJA har vide fullmakter til å utnevne, fjerne og omplassere dommere, langt videre enn det forrige rådet hadde. Man erstattet altså en reformvillig kritiker med en sandpåstrøer for det nye regimet, og utvidet i tillegg fullmaktene. Baka er nå ordinær dommer i Curia, som er den nye, reformerte høyesterett i Ungarn. Slike dommere har ikke – i motsetning til justitiarius – yringsfrihet, men må søke om godkjenning for alle offentlige uttalelser. Man har altså konsentrert makten og kontrollen over sentrale rettslige institusjoner, enten direkte i form av rettslige og politiske ordninger, eller i form av personlig lojalitet.

Bakas tok imidlertid saken til EMD i Strasbourg, hvor han vant i mars 2014. EMD hadde følgende å si om behandlingen av Bakas:

The Court considers that the above facts and the sequence of events in their entirety corroborate the applicant's version of events, namely that the early termination of his mandate as President of the Supreme Court was not the result of a justified restructuring of the supreme judicial authority in Hungary, but in fact was set up on account of the views and criticisms that he had publicly expressed in his professional capacity on the legislative reforms concerned.⁵

Siden EMD ikke fastsatte noen sanksjoner, ble dommen så godt som ignorert i Ungarn, med beskjed om at de noterte seg resultatet.

I tillegg til å skifte ut en mengde dommere fra de ordinære domstolene, økte Orbán-regjeringen antallet dommere i konstitusjonsdomstolen fra ni til 11, samtidig som den forlenget perioden dommerne sitter. Utnevnelsen til embetet foretas nå av et medlem av regjeringspartiet, hvilket internasjonalt sett er høyst uvanlig. Tidligere skjedde slike utnevnelser av et bredt sammensatt utvalg bestående av representanter fra mange partier, som bestrebet seg på å utnevne dommere som det var høy grad av konsensus om. Det er et generelt trekk ved autoritære styresett at man vil ha en sterk kontroll over dommerstanden og rettssystemet.

Fidesz har videre nektet konstitusjonsdomstolen å referere til egen praksis før grunnloven av 2011 trådte i kraft, hvilket medfører at sentrale rettsstatsprinsipper som domstolen utviklet som tolkningsredskaper, ikke lenger kan anvendes.

Kontroll med valget og EU-kritikk

I tillegg til dramatisk å øke sin kontroll over dommerne, har Fidesz-regjeringen gjort to ting for å begrense domstolens makt. Det ene er at den har begrenset domstolens makt til å blande seg inn i forhold som har med statsbudsjettet å gjøre, med mindre statsgjelden faller under 50 prosent av statsbudsjettet. Med andre ord, den rettsikkerheten som ligger i domstolskontroll med lovgivning skal suspenderes når de økonomiske vilkårene blir dårligere. Det andre er at man har begrenset domstolens såkalte prøvingsrett, slik at den ikke lenger kan underkjenne så mange lover som før. I tillegg har man fjernet *actio popularis*-instituttet, som ga vanlige folk direkte adgang til å prøve grunnlovsmessigheten til ordinære lover. Dette betyr at domstolsadgangen har blitt kraftig innsnevret.

Valgloven, som Fidesz fikk vedtatt etter maktovertagelsen i 2010, la grunnlaget for ny grensedragnings av valgdistrikter, som sikrer partiet en dramatisk fordel i kampen om å få 2/3 stemmeflertall i parlamentet. Med et slikt flertall kan man endre grunnloven. Men viktigere er det å hindre at andre får et slikt flertall, siden den nye grunnloven har uvanlig mange såkalte "kardinallover" eller 2/3-lover, hvor forhold som vanligvis er gjenstand for ordinær politisk myndighet, unndras demokratisk, parlamentarisk debatt, siden endring av disse krever det samme flertallet som kreves for å endre grunnloven. Eksempler på slike kardinallover er reguleringen av familieforhold, pensjoner og skatt. Med andre ord: Fidesz' partiprogram har fått samme beskyttelse som grunnloven, og man har sterkt redusert muligheten til å få endret programmet. Den nye grunnloven bestemmer også at konstitusjonsdomstolen ikke kan prøve slike "kardinallover". Mange har påpekt at dette er tegn på en autoritær utvikling, men nå har altså også statsministeren selv sagt det.⁶

Den kanskje sterkeste kritikken mot utviklingen i Ungarn ble fremsatt i en EU-rapport 3. juli 2013. I denne uvanlig kritiske rapporten, gikk EU til noe som kan kalles et frontalangrep på Ungarn. Her får særlig reformen av domstolssystemet gjennomgå, men også den ekstremt sterke sentraliseringen og kontroll av mediene

som Fidesz har stått for: Vurderingsgrunnlaget er EU-traktatens artikkel 2 (de sentrale rettstatsområder), hvis første setning lyder: "Unionen bygger på verdier som respekt for menneskeverdet, frihet, demokrati, likhet, rettssikkerhet og respekt for menneskerettigheter, herunder minoriteters rettigheter". Det er altså ikke bagateller som er utgangspunktet for vurderingen av Ungarns overholdelse av EU-traktaten. Etter en grundig gjennomgang av utviklingen i Ungarn på områder som dekkes av artikkel 2, kommer EU til at det er grunn til dyp bekymring, og at EU som sådan må bli bedre rustet mot slike utviklingstendenser. Derfor foreslår de også opprettelsen en "Article 2 Alarm Agenda", dvs. et overvåkingsorgan som skal overse medlemsstatenes overholdelse av artikkel 2. Eller sagt med EU-parlamentets formulering: EU bør:

... create – as soon as risks of violence of Article 2 TEU are identified – an 'Article 2/TEU Alarm Agenda', i.e., a Union values monitoring mechanism, to be dealt with by the Commission *with exclusive priority and urgency, coordinated at the highest political level* and taken fully into account in the various EU sectoral policies.⁷

Dette er ikke en formuleringsmåte som EU har for vane å benytte seg av. Bekymringen ser ut til å være del av en generell uro over en ny autoritær trend i deler av EU. Sett i lys av den urovekkende oppblomstring som autoritære partier og bevegelser har hatt i Europa og i nær omverden, kan man forstå EUs reaksjon. Konklusjonen i rapporten er at dersom ikke Ungarn raskt og tilfredsstillende imøtekommer kritikken, vil forholdene resultere i at det konstateres brudd på artikkel 2. Virkningen av en slik konstatering, er at EU-rådet kan vedta suspensjon av Ungarn. Dette kalles å dra i "atomspaken", siden det er den mest dramatiske beføyelsen som EU har overfor sine medlemmer. Så langt er det imidlertid ikke tegn til at EU tar nye skritt i denne retningen. Suspensjon krever 4/5 av stemmene i Rådet og "consent" fra Parlamentet. Terskelen er altså høy, og risikoen for prestisjetap er stor, dersom forslaget ikke skulle få et tilstrekkelig antall stemmer.

Det hele fikk ikke et mindre autoritært preg, da Fidesz vedtok i grunnlovs form en ad hoc-adgang til å ilagge sine borgere diskresjonære skatter for å betale for eventuelle økonomiske sanksjoner mot Ungarn på grunn av brudd på internasjonale forpliktelser. Orbán og Fidesz har ikke bare begynt å behandle befolkningen som undersåtter og ikke som borgere – regningen for regjeringens ødeleggelse av den liberale rettsstaten skulle også sendes den samme befolkningen som ødeleggelsen går utover. Etter kritikk fra EU-parlamentet, ble denne skatten reversert.⁸

Siste nyvinning på skatteområdet er imidlertid en skatt på bruken av internett. Selv om skatten offisielt begrunnes med at alle former for telekommunikasjon bør skattlegges likt, er det også åpenbart at en slik skatt vil gjøre det vanskeligere å mobilisere opposisjon mot regjeringen.⁹

DEL 2: HISTORISK OVERBLIKK

Å forstå fortiden er også å forstå samtiden. Det er sentralt i historiefaget. Fortiden - og det å gjøre hevd på fortiden - er også viktige elementer i politisk idéproduksjon og i måter å forstå ulike former for fellesskap på. I Norge kjenner vi det igjen i debatter om velferdsstatens opprinnelse og i integreringspolitikken. Nasjonale narrativ og kamp om historiske "sannheter" kan også være virkningsfulle - til tider farlige - instrumenter for demagogiske bevegelser som spiller på identitet. Dette vet Viktor Orbán og hans parti Fidesz, som i dag er å regne som et høyrenasjonalistisk parti. I dette notatet har vi derfor valgt å bruke plass på å drøfte og beskrive den nasjonalismen som har vokst frem under Orbáns styre og dens forhistorie, samt den enorme betydningen den har for offentlig diskurs og det politiske landskapet i dagens Ungarn. Ungarn står i en særklasse i EU-systemet, med en historiserende og polarisert samfunnsdebatt, hvor regjeringspartiet trekker i autoritær retning med nasjonale retoriske grep som legitimeringsstrategi.

Hva slags nasjonalisme?

Nasjonalisme er et vidt begrep som for mange har en negativ konnotasjon. Vi forbinder ofte begrepet med noe ekskluderende. Det er heller ikke helt uten grunn, for nasjonalstater opererer nødvendigvis både med innenfor og utenfor. Men variasjonene er store.

Innen nasjonalismeteorien holder man seg med to grove idealtyper: Den liberale statsborgerlige nasjonalismen og den etniske nasjonalismen. Førstnevnte vektlegger et politisk og språklig fellesskap innenfor nasjonalstaten, og er i store trekk praktisert i dagens liberale demokratier, også her i Norge. Sistnevnte vektlegger et nasjonalt fellesskap basert på felles etnisitet, samt kulturell og historisk felles arv. I sin verste form kjenner vi dette fra fascismen. Der den første målbærer en ganske universell forståelse av menneske og nasjonalstat, vil den andre målbære ideen om at alle folk er unike og at nasjonalstater i varierende grad kommer best ut som homogene samfunn. Fidesz står nærmere den etniske nasjonalismen enn den liberale nasjonalismen, men allikevel nærmere den liberale rettstaten enn den fascistiske staten.

Da Fidesz begynte å gjenopprette en eksplisitt ungarsk nasjonalforståelse, var en av drivkreftene ønsket om å repatriere to millioner mennesker med ungarske røtter utenfor Ungarns grenser. Fidesz ønsket at disse automatisk skulle få rett på ungarsk statsborgerskap og reisepass.

I 2010 fikk Orbán gjennom en lov i parlamentet som etablerte 4. juni som *Nasjonal Enhetsdag*. Formålet var å markere en slags landesorg over Trianon-traktaten som ble undertegnet i Versailles i 1920, og som var en straff fra seiersmaktene for Østerrike-Ungarns allianse med Tyskland under første verdenskrig. Trianon-traktaten reduserte Ungarns størrelse dramatisk (70 prosent) og førte til at tre av ti ungarskspråklige havnet i utlendighet. Ikke overraskende har også dette ført til splittelse i Ungarn. Venstresiden og de liberale boikotter minnedagen og mener den er tuftet på historisk hevngjerrighet som har til formål å forvrengte historien og skape splid. Zsolt Semjén, minister uten portefølje fra Fidesz, svarte på kritikken med at minnedagen hadde som formål å skape forståelse for "vår autentiske historie" og "beskytte ungarere". På en samling i Fidesz' ungdomsorganisasjon flagget han noe av den underliggende grunnen til minnedagen. I følge Semjén var to forhold kritisk nødvendig for å bevare ungarsk identitet: å forene alle ungarere i offentlig rett og å styrke deres felles kulturarv.¹⁰

Dette er noe vi kjenner igjen fra Russlands politikk vis a vis russiske minoriteter, for eksempel i Ukraina. I 2010 fikk Orbán gjennomslag for repatrieringstanken, noe som førte til diplomatisk krise mellom Ungarn og Slovakia (slovakene truet med å frata ungarere med dobbelt statsborgerskap deres slovakiske statsborgerskap), samt kontroverser med Romania. Problemer knyttet til identitetspolitikk og statsborgerskap er for øvrig et utbredt fenomen i den postkommunistiske verden, hvor man i langt større grad enn i vest fremdeles sliter med uløste konflikter fra tiden etter verdenskrigene. Minoritetsproblematikk er altså en høyst reell utfordring. Allikevel er det noen politiske krefter som spiller mer på motsetninger og nasjonale sentimenter enn andre, slik Fidesz gjør.

Hvor dypt stikker Orbáns kulturkamp?

Nasjonalismens sentrale rolle i ungarsk politikk har røtter tilbake til 1800-tallet.¹¹

Professor i politisk økonomi, Nick Sitter, hevder at forholdet mellom Ungarn og Østerrike har paralleller (om enn med mer alvorlige blodsutgytelser) til forholdet mellom Norge og Sverige mellom 1814 og 1905. De nasjonalliberale revolusjonene som raste gjennom Europa i 1848-49, rammet også Ungarn. Selv om opprøret ble nedkjempet, ble Keiserriket omgjort til dobbelt-monarkiet Østerrike-Ungarn i 1867. Sitter skriver: "Deretter var Budapest delt mellom partier som var mer og mindre lojale mot Wien, ikke ulikt skillet mellom Høyre og Venstre i Norge på samme tid. Denne skillelinjen sto sentralt i striden mellom høyrepartiene i 1919, særlig knyttet til hvorvidt tronen skulle gå til Habsburg-familien, men utover

1930-tallet kom den nasjonale siden til å dominere ungarsk politikk." Etter det kommunistiske kuppet i 1947 kom den nasjonale skillelinjen frem igjen, internt i kommunistpartiet, i spørsmålet om lojalitet til Moskva. En viktig konsekvens av opprøret i 1956, som ble knust av den sovjetiske hæren, var at kommunistene ikke lenger kunne bruke nasjonalisme for å bygge opp støtte for regimet. Dissenterbevegelsen på 1970- og 1980-tallet besto ifølge Sitter av to helt forskjellige opposisjonsgrupper: En liberal gruppe som tok opp arven fra 1956 og rettet blikket mot Vest-Europa (den såkalte demokratiske opposisjonen), og en nasjonal gruppe som så tilbake på 1930-tallet som en bedre modell (den nasjonale opposisjonen).¹²

Fidesz og Orbáns nasjonale strategi, som er grunnleggende "Brüssel-fiendtlig" og østorientert fremfor vestorientert, er altså å finne i forlengelsen av tradisjonelle motsetninger i ungarsk politikk og kultur. Det er grunn til å tro at Orbán også bedriver en oppdemningspolitikk mot Jobbik og ultranasjonalistene, som bruker patriotisk og nasjonal retorikk som populistiske midler for å styrke og mobilisere høyrefløyen i egen bevegelse. Den store oppslutningen om Orbán har langt på vei ført til at Jobbik er irrelevante i det politiske systemet.

Det er viktig å huske at Orbán har bakgrunn som en relativt liberal konservativ, men at han også har pragmatiske og opportunistiske egenskaper. Orbán har verken funnet på eller reintrodusert kulturkampen i Ungarn, men snarere forsterket den. Maktpolitisk er det effektivt å skape forestillinger om "oss og dem". Det er påfallende at Orbán og Fidesz i gjenoppbyggingsfasen etter den kalde krigen har vært langt mer opptatt av den kulturelle kampen og indre splid (som de har lyktes stort med), enn av økonomisk politikk (som de ikke har lyktes med). Mange østeuropeiske og postsovjetiske politikere har vist seg å være forbløffende tilpassningsdyktige og skifter ofte ham etter omstendighetene. Vi behøver ikke å gå lenger enn til Putin, som gikk fra å være kommunist og KGB-agent, til å bli eurasisk nasjonalist og forbilde for høyreradikale bevegelser rundt om i Europa.

Selv om Orbán omtales som ideologisk inkonsekvent, er det visse trekk som går igjen. Han gir stadig uttrykk for ønsket om å leve i et familieorientert og gudfryktig land. Et tegn på at tidene endret seg i tråd med Orbáns visjoner var plakettene som dukket opp på vegger i offentlige kontorer og militærkaserner i 2011, med påskriften "Kunngjøring av nasjonalt samarbeid". Videre ble det proklamert "en konstitusjonell revolusjon i avlukkene" som innledet en "ny sosial kontrakt", bygget på "nasjonal konsolidering" med en ny fremtid basert på "arbeid, hjem, familie, helse, og orden."¹³

Retorikeren Gyula Tellér blir fremhevet som Orbáns fremste ideologiske inspirator. En tidligere sosialist som i dag fremstår som reaksjonær, hvis prosjekt siden 2006 har vært å skape et "alternativ til den liberale ungarske staten".¹⁴ Noen sammenligner ham med den russiske ultranasjonalisten Alexandr Dugin.

I følge den ungarske journalisten Ilidkó Csuha i avisen *Népszabadság*, er en av Tellérs "teorier" basert på kraften i det han mener er Kádár-regimets "størknede strukturer", som styrer både elite og sosiale sammensetninger, og at ekte regimeendring først vil finne sted når restene av Kádár-regimet er ødelagt på alle nivå: i vitenskap, i kulturen, i kunsten. Alle som har oppnådd noe i forlengelsen av det gamle regimet må bli fratatt sin stilling i samfunnet. En helt ny middelklasse må opprettes. Tellér ser på Horthy-regimet som akseptabelt og etterlignbart. Tellér omfavner konspirasjonsteorier. I beste fall i en form hvor det internasjonale samfunn klekker ut planer for å sverte Ungarn og i verste fall klassiske antisemittiske ideer. Slike forestillinger har gjort Tellér sterkt kritisk til globalisering og kapitalisme.¹⁵

Fidesz' nasjonalisme er en ganske manifest populisme. De har spilt effektivt på en forestilling om at sosialistpartiet MSzP, som ledet Ungarn i mange år etter Murens fall, manglet styringsevne og fremelsket korrupsjon. Dette stemmer langt på vei, noe som har gjort det relativt enkelt å selge budskapet. Men korrupsjon er ikke noe enestående eks-kommunistisk-MSzP-fenomen. Alle partiene, inkludert Fidesz,

var dypt inne i dette, og delte inntektene broderlig mellom seg. Fidesz var i regjering 1998-2002, og korrupsjonen er blitt lang verre siden 2010: Det har gått fra ordinær korrupsjon til oligarki-korrupsjon.

Fidesz har alliert seg med ulike nasjonalistiske, konservative og antikommunistiske bevegelser, samt både den katolske og den protestantiske kirken. Budskapet er - og har vært - at Fidesz og deres allierte taler på vegne av alle ungarere, som en nasjonal og folkelig sammenslutning, mot den korrupte postkommunistiske eliten som mangler nasjonalt sinnelag.

Det er viktig å huske at nesten alle regimer, også autoritære, har hatt eller har en grunnlov og et lovverk som legitimerer gjeldende politikk. Det er altså ikke slik at autoritære regimer preges av rettsløshet per se. Snarere er det snakk om lovverk som, sett fra et liberalt ståsted, mangler grunnleggende rettstatsprinsipper, som beskyttelse av mindretallet og fordeling av makt. Loven gir altså grunnlag for autoritære sanksjoner i land med mangelfullt demokrati. Vår påstand er at det er en del av Viktor Orbáns prosjekt. Daniel Cohn-Bendit, som frem til 2014 var gruppeleder for de grønnes fraksjon i Europaparlamentet, uttalte i 2011 at Orbán var på god vei til å bli en "europeisk Chavez, en nasjonalistisk populist".¹⁶ Det er en ganske treffende karakteristikk.

For de fleste konservative i Europa fremstår Fidesz' gammelkonservatisme som svært ubehagelig: Han og partiet har lagt større vekt på nasjonal oppvåkning enn økonomisk politikk. Orbáns mobilisering til kulturkamp er tuftet på nasjonen i langt større grad enn individuelle rettigheter. Historisk revisjonisme rundt Ungarns delaktighet i Holocaust og minoritetspolitikken overfor jøder, romfolk og homofile opprører. De konstitusjonelle innstrammingene, inngrep i demokratiet og et fritt organisasjonsliv likeså. I sum harmoniserer alt dette dårlig med europeisk liberalkonservatisme, hvor individets ukrenkelighet er det prinsippet hvorpå alt annet bygges.

Ungarns moderne historie

Ungarns moderne historie er dramatisk. I 1919 erobret Béla Kun og hans ganske marginale kommunistparti makten i et Ungarn som var sterkt svekket etter første verdenskrig. Kuns kupp mobiliserte antikommunistene av alle sjatteringer til motoffensiv, og styret varte derfor bare i fire måneder.

I årene 1920-1944 regjerte riksforstander Miklós Horthys konservative autoritære styre, med begrenset parlamentarisk frihet og pressefrihet. Ungarn var dessuten i allianse med Tyskland under andre verdenskrig, sonderte terreng for å bytte side til de allierte og ble deretter invadert av tyske styrker mot slutten av krigen.

Under Horthys regime unnslopp de fleste ungarske jødene dødsleirene, noe som lenge har vært en pluss i marginen for ettermælet hans. Men som Timothy Snyder skriver i sin bok *Dødsmerkene* (2010), ble likevel 20 000 statsløse jøder drevet ut av det Ungarn-annekterte Rutenia, og gikk en sikker død i møte.

Regjeringen forsøkte å bytte side i 1944, men ble av den tyske militærmakten erstattet med den fascistiske *Pilkorsordenen*, som i tospann med tysk SS deporterte 600 000 jøder til Auschwitz. Mot slutten av krigen, da Hitler var klar over at krigen var tapt, jobbet bødrene i Auschwitz videre med ufortrøden styrke. Viljen til å fullføre Den endelige løsning var like fanatisk som den var meningsløs. De ungarske jødene var blant de siste som forsvant i krematoriene.

Forfølgelse og henrettelser

Etter krigen okkuperte sovjetiske tropper landet. I samsvar med Jaltaavtalen i februar 1945, skulle ungarerne selv velge regjering og styreform gjennom demokratiske prosesser, men Stalin ville det som kjent annerledes. Etter å ha gjennomført valg i 1945 fikk kommunistene bare 17 prosent av stemmene.

Den brutale lederen av Ungarns kommunistiske parti (som i 1945 bare hadde 2000 medlemmer), Mátyás Rákosi, ble deretter Stalins håndlanger i en "splitt og hersk"-taktikk som transformerte landet fra relativt demokrati til totalitært diktatur på kort tid. Anklagene mot opposisjonen begynte i "det små" med intriger og anklager om korrupsjon, til alvorligere anklager om spionasje og annen "upatriotisk" virksomhet, som strammet skruen rundt all politisk virksomhet som gikk mot *Partiet*. Diktaturet ble så konsolidert gjennom en storstilt utrensning av kommunismens fiender - både i partiet og utenfor partiet - etter klassisk Stalin-resept: Liberale, konservative og frihetlige sosialister – men også ofre for personstrid i partiet - ble stilt for skinnrettsdomstoler. Et sekssifret antall mennesker ble deportert til ungarske og sovjetiske GULag-leire. 200 000 døde er et vanlig estimat. Mellom 1947 og 1953 ble 5000 "folkefiender" sendt til skafottet.

Rákosi, som selv var jøde, bisto forvirrende nok Stalin i de antisemittiske prosessene som kjennetegnet den tidlige fasen av sovjetdomenet. Ungarske jøder ble nektet fra stillinger i stat, academia og det politiske liv. De ungarske kommunistene vendte ikke bare det døve øret til Holocaust, men spilte aktivt på antisemittiske forestillinger i befolkningen for å øke oppslutningen om partiet. Jødehat ble kanalisert gjennom klasseretorikk, hvor jødene ble omtalt som klassefiender. Rákosi åpnet partidøra for tusenvis av tidligere medlemmer av Pilkorsene.¹⁷

I 1956 gjorde folket opprør mot kommunistregimet, stormet parlamentet og innsatte den reform-vennlige kommunisten Imre Nagy som statsminister. Flerpartisystemet ble gjeninnført. Sovjetunionen svarte med å sende tropper mot opprørerne, og det brøt ut blodige gatekamper i Budapest. 3500 mennesker ble drept, og Imre Nagy samt 300 andre presumptive opprørere ble stilt for tribunaler og henrettet.

Igen innsatte russerne en marionett som statsleder, denne gang János Kádár. Han gjeninnførte programmatisk forfølgelse og henrettelser som politisk administrativ prosedyre for å temme befolkningen. I Vesten fikk venstresiden en solid knekk i sin tro på en reformvennlig og menneskelig sosialisme. Det kommunistiske diktaturet skulle vare helt frem til 1989, selv om det kan hevdes at Ungarn fra tidlig midten av sekstitallet var det minst totalitære i østblokken, med små lommer av økonomisk frihet og en viss bevegelse i sivilsamfunnet. På folkemunne i øst ble Ungarn omtalt «den muntreste brakka i leiren», og andre kalte forsiktige reformer fra partiet for *Gulasj-kommunisme*.

Korrupt politisk kultur

I Ungarn, som i de fleste andre ekskommunistiske statene, hersker en grunnleggende politikerforakt. Historikeren Anne Applebaum har hevdet at den korrupte politiske kulturen i det gamle Sovjetveldet og de østeuropeiske satellittstatene i stor grad skyldes lang tids tæring på befolkningens tillit til politikk, oppover og nedover i systemene.

Interessant i så måte er Ferenc Gyurcsány, som regjerte fra 2004-2009. Under diktaturet hadde Gyurcsány gjort karriere som studentpolitiker i Det ungkommunistiske forbundet KISZ. Overvåking av potensielle renegater og høyreavvikere i studentmiljøet var klassisk modus operandi for academia i alle kommuniststatene. Ingen partibok, ingen karriere. En kort stund, etter kommunismens sammenbrudd, ledet han ungkommunistene.

Polen og Ungarn deler mye av den totalitære historien, men har kommet gjennom den postkommunistiske tiden med svært ulike resultater. Der Ungarn ikke har hatt et gjennomgripende oppgjør med kommunisttiden, har polakkene vært mer harde. Kommunistere ble nektet å stille til valg og kommunistiske symboler ble forbudt, slik nazisymboler ble forbudt i Tyskland. Polakkene var godt organisert og rustet for en overgang til demokrati, ikke minst fordi den antikommunistiske og illegale fagbevegelsen sto sterkt i Polen, og da særlig Solidarność med sine 10 millioner medlemmer, ledet av den karismatiske og

ganske konservative lederen Lech Wałęsa. Den katolske kirkens støtte til Solidarność og ikke minst Pave Johannes Paul II's sympatierklæringer skapte et helt særegent politisk klima. Polen har i dag en etablert politisk konsensus, og knapt noen venstreopposisjon. Ungarn har et ekstremt polarisert politisk klima, hvor høyre- og venstrefløyen knapt snakker med hverandre. Mens det ungarske Horthy-regimet helte mot en autoritær konservatisme, var de polske regjeringene i mellomkrigstiden og i eksil under krigen relativt sett mer liberale og vestvendte. Ungarn var med andre ord mindre demokratisk utrustet for transformasjon fra autoritarianisme til demokrati.

Rettskafne og grundige oppgjør med fortiden har stor betydning for å bygge opp den tillit som er en forutsetning for et demokratisk og økonomisk transparent sivilsamfunn. I Tsjekia og Tyskland ble også rettsoppgjørene med de gamle kommunistregimene traktert på en ganske annen måte enn i Ungarn. Konstitusjonene fra kommunisttiden ble erklært illegitime i Tsjekia og Tyskland etter Murens fall, som konsekvens av at de gamle regimene ble oppfattet som ulovlige. I Ungarn ble derimot det gamle lovverket oppfattet som legitimt, og Høyesterett advarte mot å forfølge det gamle regimet av politiske årsaker. "The legitimacy of the different political system is a matter of indifference from the viewpoint of the constitutionality of laws", het det i en rettskjennelse fra ungarsk høyesterett i 1992.¹⁸

Illiberal nasjonalisme

Det har lenge fremstått som ganske åpenbart at Fidesz og deres støttepartier har inkorporert demagogisk nasjonsbygging i sitt politiske program. Nasjonal retorikk har som kjent vist seg å være effektivt strategisk grep for å nøytralisere politiske motstandere.

Et av den illiberale nasjonalismens hovedprosjekter er å påvise en nasjons fordums storhet, for å legitimere omfattende inngrep i det politiske systemet. I sin nasjonale fortelling fremstiller Fidesz seg i forlengelsen av – og i kontinuiteten av – den høyrenasjonalismen som ble undertrykt under kommunisttiden. Sentralt i dette prosjektet er hvitvasking av fortiden og ikonisering av fortidens helter. Dette innebærer en nasjonshistorie som går langt tilbake, hvor kjernen i historien ikke er klassemotsetninger, globalisering eller ideologisk evolusjon, men begreper som "nasjonens skjebne", etnisitet og nasjonal kommunitarisme. Den britiske nasjonalismeforskeren Anthony D. Smith forklarer skjebnebegrepet, i en høyrenasjonalistisk kontekst, som at den spesifikke nasjonen (hvor sammenfall mellom etnisitet og territorium er langt viktigere enn i den politisk liberale nasjonalismen) har en helt unik posisjon og særpreg i verden, og derfor en egen skjebne blant folkene. Slike forestillinger gjenspeiles i den politikk som utformes, en politikk som er fundert i kulturell partikularisme som langt på veien avviser den universelle modernismen, som betegnes som uekte og konstruert. Men det betyr ikke at høyrenasjonalismen er entydig reaksjonær. Moderniteten, altså det sivilisatoriske rammeverket, som moderne teknologi, byråkrati og industri, kan innenfor dette paradigmet betraktes som både nyttig og nødvendig: "So the destiny of each nation is not to return to the glorious past, but to recreate its spirit in modern terms and under transformed conditions."¹⁹

Ny grunnlov og nye valglover har sikret partiet absolutt makt siden 2010, og i denne perioden har Ungarn sakte men sikkert utviklet et illiberalt styresett. Organisasjonen for samarbeid og sikkerhet i Europa, OSCE, kritiserte valget i 2014 for å gi Fidesz en "utilbørlig fordel" på grunn av partisk mediedekning og for en valgkampanje som visket ut skillet mellom politisk parti og stat. "En dramatisk dom mot et EU-land," som statsviteren Nick Sitter har uttalt det.²⁰

Orbán selv har ingen betenkeligheter med å markere avstand fra det liberale demokratiet. I 2014 sa han i sin allerede famøse tale i Băile Tuşnad: "Jeg tror ikke vårt medlemskap i EU utelukker vårt ønske om å bygge en illiberal stat med utgangspunkt i et nasjonalt fundament".²¹ Orbán brukte Tyrkia, Russland og Kina som eksempler på vellykkede land uten liberale konstitusjoner. "Vi gjør vårt beste for å distansere oss

fra vesteuropeiske dogmer, og gjøre oss uavhengig av dem”, sa Orbán: ”I form av å organisere et samfunn som er i stand til å gjøre oss konkurransedyktige i det store verdenskappløpet.”²² Orbáns tale fremstår som en ”omvendt” Kråkerøytale. Der Gerhardsen tok et endelig oppgjør med autoritær venstrisme og åpnet for en definitivt vestvendig, tar Orbán til orde for en illiberal renessanse i ungarsk politikk.

Reaksjoner fra den ungarske opposisjonen har ikke latt vente på seg. Lederen av Det liberale partiet, juristen Gábor Fodor, oppfattet talen som det endelige farvel med Orbáns liberale fortid og erklærte at ”demokratiet er dødt i landet vårt.” Statsministeren ”gjorde det uttrykkelig klart at det enten er ham eller frihetselskende mennesker”, fortsatte han. Sosialisten Szabolcs Kerek-Bárczy fra Den demokratiske koalisjonen (DK) gikk enda lenger: ”En fascistisk stat er i støpeskjeen,” hevdet han.²³

I en verdensorden hvor ikke-liberale stater i høy grad kan sette den internasjonale agendaen, er det kanskje ikke så merkelig at mindre nasjoner med politisk tilbakeskuende aspirasjoner har mot til å tone flagg. Orbáns ”nasjonale fundament” er også interessant og et tilbakevendende tema for dette notatet. Forestillinger om nasjonen som autentisk og organisk, i motsetning til den liberale kosmopolitismens mangel på kulturell og historisk substans, er gammelt nasjonalkonservativt tankegods.

De politiske stemningsbølgene i Ungarn er, slik mange kommentatorer har hevdet, blitt ganske utrivelige. Fidesz er et høyrepopulistisk parti med sjåvinistiske tendenser. Størst historisk ubehag knyttes til Fidesz’ sterke appeller til etniske ungarere i nabolandene.

Ved valget i 2014 stemte 21 prosent på det fascistiske Jobbik, som nører opp under antisemittiske holdninger i befolkningen. I tillegg er Romfolket gjenstand for trakassering og drap, antagelig utført av Jobbiks egne svartskjorter, *Den ungarske garden*.

DEL 3: KULTURKAMP PÅ UNGARSK

Selv om Ungarn etter Murens fall var et av de mer progressive og demokratiske i det tidligere Øst-Europa, var utviklingen sårbar for økonomiske nedgangstider og allmenn frustrasjon over langsomheten i det parlamentariske systemet. Fiendtlighet, mistenksomhet og nedarvede forestillinger om utvendige og innvendige fiender lå latent i kulturen og politikken. Diktaturet hadde lagt lokk på en naturlig diskurs mellom ytterpunktene, en diskurs som i Vest-Europa har ført til en relativ konsensus som kjennetegner stabile demokratier.

Disse uforløste motsetningene har materialisert seg i den ungarske minnekulturen og det vi kan kalle en kamp om historien og krav om nasjonale hegemonier.

Terrorhuset

I Budapest kan man se et godt eksempel på dette ved å besøke museet Terror Háza (Terrorhuset) i Andrassy gate 60 – vel verdt et besøk for alle som reiser til Budapest, men som allikevel må betraktes med et kritisk blikk. Her lå den fascistiske *Pilkorsordenens* torturkamre i 1944-45, og her lå kommunistenes torturkamre etter krigen. I samme hus, i samme kjeller. Her er torturredskaper og galger utstilt, en påminnelse om de totalitære ideologienes metodiske slektskap.

I museets kjeller er fotografier av kommunistregimets håndlangere utstilt til offentlig skue, med navn og annet personalia. Noen av dem er fremdeles i live. I de fleste østeuropeiske statene har postkommunismen blir behandlet med varsomhet. Diktaturets medløperi var av et så stort omfang at man i Ungarn mente at et dyptgripende rettsoppgjør ville traumatisert hele samfunnet. Det var slett ikke

uvanlig at familiemedlemmer anga sine egne, de fleste som resultat av tvang, men mange gjorde det også av overbevisning.

Museet har skapt politisk turbulens i Ungarn. Interessant nok var museets direktør, Maria Schmidt, personlig rådgiver i Viktor Orbáns første regjeringsperiode frem til 2002. Finansieringen av museet var gjenstand for intens dragkamp i parlamentet. Sosialistene snørte igjen pengesekken — Fidesz åpnet den på vidt gap. Det er også verdt å få med seg at Terror Háza ble åpnet rett før et ytterst skittent og polariserende valg, og det første der "antikommunisme" var et tema. Fidesz forsøk på å klebe kommunisttiden til MSzP gjennomsyrrer også den politiske retorikken og gjenspeiles i utstillingen. Den er ikke helt feil, men betydelig overdrevet. Partiet kastet både gammelt navn og gamle personer i 1990. I 1990 var 27 av deres 33 representanter ny-innvalgte.

Socialistene mente museet la for lite vekt på jødeforfølgelsene og var mildt sagt forarget over utstillingens komparative karakter. En slik reaksjon er ganske forutsigbar når den kommer fra en politisk fløy som også inneholder en god del levninger fra kommunisttiden. Maria Schmidt har uttalt at kritikken av museet er politisk motivert, noe hun åpenbart har rett i. Det er i seg ikke særlig kontroversielt å sammenstille kommunisme og nazisme i en totalitær kontekst, og spesielt relevant er det i et land som har opplevd begge ideologiene som undertrykkende statsform.

Kuratorene og ledelsen ved Terror Háza ville ha likene ut av skapet, som det ble sagt, og slett ikke alle ungarere var bekvemme med en slik løsning. Ikke minst i det sosialistiske partiet MSzP, som altså i noen grad er bygget opp på restene av det gamle kommunistpartiet.

Men kritikken mot Terror Háza går langt utenpå den som kommer fra ideologibundne politikeres egeninteresse. Problemet er at Orbán og Schmidt hadde politiske føringer på hvilke lik som skulle ut av skapet. Kritikere mener sågar at mange av likene overhodet ikke kommer ut av skapet. Fremstillingen av overgripere i utstillingen legger vekt på invasjon og medløperi, men problematiserer nesten ikke det faktum at antisemittisme var svært utbredt i Ungarn før, under og etter krigen. Heller ikke den omfattende delaktigheten i jødeforfølgelsene i det ungarske sivilsamfunnet og det ungarske embetsverket problematiseres.

Formålet synes å være å revaske den ungarske minnekulturen og befolkningens kollektive identitet. Den ungarske nasjonalsjelen blir fremstilt som noe tilnærmet organisk og konstant, gjerne omtalt som "den autentiske ungarske historien". Både nazismens og kommunismens ugjerninger fremstilles som regimentalt uvesen som ble påført nasjonen utenifra, henholdsvis fra Sovjetunionen og Nazi-Tyskland. Det er selvsagt ikke helt feil, men samtidig underkommuniserer et slikt narrativ den delaktighet det ungarske samfunnet hadde under begge systemene: Et opportunistisk sivilsamfunn, en underliggende antisemittisme og nasjonalkonservativ bevegelse som tidlig søkte felleskap med den tyske nasjonalsosialismen, en kommunistisk bevegelse som splittet befolkningen og kadre fra kommunistpartiet som etter Murens fall skiftet ham til nasjonalister over natten – i tilnærmet Putin-ånd. Slik sett er det ganske ironisk at det sterkt konservative Fidesz også underkommuniserer kommunismens gjennomslagskraft i Ungarns historie. I tillegg har svært mange av de intellektuelle systemkritikerne fra kommunisttiden tatt sterk avstand fra Fidesz' transformasjon fra liberalkonservative demokrater til nasjonalkonservative autokrater. En annen berettiget kritikk har vært reist mot museet for nesten ikke i det hele tatt å nevne deportasjonene og drapene på romfolket under Holocaust, og her er vi kanskje inne på det penible momentet i debatten rundt Terror Háza, nemlig neglisjeringen av den hardhendte og dødelige politikken som ble ført mot romfolket i Ungarn både før og etter den tyske okkupasjonen. Samtidig er romfolket i dag den mest utsatte minoriteten i Ungarn, gjenstand for den fascistiske bevegelsen Jobbiks aggressive

fremmedfiendtlighet, men også gjenstand for fremmedgjørende og ussel retorikk fra representanter for Fidesz.

Vanskelige tider

Romfolk blir forfulgt, mishandlet og til og med drept av ulike paramilitære nasjonalistiske vigilanter. Mellom 2008 og 2013 har det blitt registrert ni drap (to av dem barn), ti livstruende kvestelser og 12 brannstiftelser.²⁴

En fjerdedel av Ungarns befolkning mener at jødene kontrollerer medier og kultur, over halvparten mener at de ungarske jødene har større lojalitet til Israel enn til Ungarn.²⁵ Både antisemittisk retorikk og angrep på jøder og jødiske minnesmerker, gravsteder og gudshus forekommer ganske hyppig.²⁶ Tre holocaustmonumenter, samt statuen av Raoul Wallenberg, ble vandalisert i 2012-13.²⁷

I 2012 foreslo Jobbiks parlamentsmedlem Márton Gyöngyösi at ungarske jøder skulle registreres, fordi de kunne utgjøre en potensiell nasjonal trussel. Da Den jødiske verdenskongressen avholdt møte i Budapest i 2013, fant Jobbik det opportunt å arrangere massemønstringer med både åpne og mer subtile antisemittiske budskap. Jobbiks leder Gabor Vana benyttet anledningen til å erklære den Jobbik-styrte industribyen Tiszavasvári som tvillingby med iranske Ardabil. "Det persiske folket og dere ledere er ansett som paria i Vestens øyne", uttalte Marton Gyongyosi, Jobbiks utenrikspolitiske talsmann: "Derfor viser vi på denne måten solidaritet med den fredlige nasjonen Iran og vender oss mot dem med et åpent hjerte".²⁸

Kunsten å skrive organisk historie

I 2012 ble skriftene til den fascistiske poeten og antisemitten József Nyírö innlemmet i den nasjonale læreplanen som obligatorisk pensum. Nyírö var en av Horthy-regimets ledende nasjonale ideologer, som senere overførte sin lojalitet til Pilkorsene, som sto bak deportasjoner og jødemassakre. Dette problematiseres ikke i lærebøkene.²⁹

Nyírö ble født i Transylvania i 1889, som den gang var en del av Ungarn. I 2012 var Fidesz pådrivere for å gjennomføre en posthum begravelse av Nyírö i Transylvania, som i dag er en del av Romania. Rumenske myndigheter sa blankt nei. De var ikke interessert i at stedet der Nyírö ble født, skulle bli valfartssted for høyreekstremister.

I stedet ble det avholdt en provisorisk seremoni, og ikke en gravlegging, ved Nyírös fødested. Her deltok, foruten lederskapet i Jobbik, statssekretær Géza Szöcs fra kulturdepartementet og parlamentspresident László Kövér, begge fra Fidesz. Her omtalte Kövér den rumenske reaksjonen som "usivilisert, hysterisk, paranoid og barbarisk ... Den som har en sønn hvis aske er fryktet vil komme seirende ut til slutt". Géza Szöcs har senere innrømmet at József Nyírös urne har blitt smuglet til ukjent sted i Transylvania.³⁰

World Jewish Congress etterlyser utdanningsverktøy for å hindre fremme av fordommer og intoleranse og at menneskerettigheter, kulturelt mangfold og utryddelse av Roma under Holocaust i Ungarn, og mener dette bør inkluderes i lærerutdanningen og innlemmes i den nasjonale læreplanen fra grunnskole til universitetsnivå.³¹ Men den nye læreplanen, innlemmet i Ungarns konstitusjon, legger sterke føringer på hvordan lærere skal undervise i krigshistorie, Holocaust og minoriteters stilling i dagens Ungarn, i tråd med det nye etos hvor nasjonal autentisitet og renhet skal formidles, og at forfølgelsen av jøder og romfolk skjedde utenfor deres kontroll. Forfatteren og historikeren Thomas Ország-Land mener at man med den nye læreplanen går fra vondt til verre. Han hevder at skoleverket allerede før den nye læreplanen har måttet ta sin del av skylden for fremveksten av antisemittisme, anti-ziganisme og fascisme blant unge ungarere. Det er åpenbart at Fidesz vil håndheve de nye retningslinjene med myndig hånd,

mener Ország-Land. Både formidlere ved museer og lærere har allerede mistet jobben etter å ha valgt å formidle historien utenfor læreplanen.³²

Det store spørsmålet er hvorfor Fidesz og Orbán er interessert i å glatte over sentrale deler av historien. For å forstå dette, må vi se på Ungarns parlamentariske situasjon under den andre verdenskrig. Landet ble nemlig ikke invadert av Tyskland før 19. mars 1944. Frem til invasjonen hadde Ungarn, selv om de var alliert med Tyskland, et relativt fungerende demokrati. Statsledelsen var dominert av nasjonalkonservative, noen av dem med klare fascistsympatier. Den dypt konservative Miklós Horthy var regent (konge uten tittel, men med funksjon som de facto regjeringssjef) fra 1920 til 1944. Fra 1940 til 1941 var den høyre-radikale og sterkt antisemittiske László Bárdossy statsminister. Han var tilhenger av en svært nær forbindelse med Hitler og ville innføre diktatur i Ungarn. Under Bárdossy ble anti-jødiske lover etter mønster av de tyske Nürnberg-lovene innført, hvor jødene mistet statsborgerlige og økonomiske rettigheter. 16 000 jøder ble deportert og drept. Dessuten ville han erklære krig mot Sovjetunionen, og etter Pearl Harbor også mot USA, noe som fikk begeret til å renne over for Horthy, som jo satt på den avgjørende makten. Horthy sparket Bárdossy og innsatte den mer moderate Miklós Kallay som statsminister i 1942, som i sin tur nektet å delta i den tyske tilintetgjørelsespolitikken.

Den ungarske krigshistorien er komplisert. Hortys regime forsøkte å spille på to hester. Ungarn var alliert med Tyskland, men hadde hemmelige samtaler med vestmaktene om en mulig overgang. Dobbeltspillet tæret på den tyske tålmodigheten og førte i siste instans til invasjon, Horthy ble avsatt og i 1944 ble den nazistiske Pilykorsordenen innsatt som satelittregime, med den ekstreme Ferenc Szálasi som statsminister. Ganske umiddelbart begynte en storstilt deportasjon av ungarske jøder. 600 000 ble myrdet i Auschwitz og andre dødsleire.

Det er særlig Hortys rolle som er gjenstand for minnehistorisk strid i dag. Fidesz legger vekt på at Horthy tok avstand fra den tyske tilintetgjørelsespolitikken og at Ungarn under hans regjeringstid hadde et mer eller mindre fungerende parlamentarisk system. Han forbød den nazistiske Pilykorsordenen. Kritikerne mener at dette er eufemistisk historieskriving: Under Horthy "blomstret" fascistisk tankegodt. De ungarske sosialdemokratene ble truet til taushet og samarbeid med den ultrakonservative regjeringen. Pilykorsordenen, som hadde stor folkelig oppslutning, ble forbudt, men kun under et par av krigsårene, mens venstresiden ble satt under konstant press under hele Hortys regentperiode (1920-1944). Det var under Hortys kommando anti-jødiske lover ble innført, og en lang rekke pogromer fant sted i den samme perioden. I et brev til den daværende statsministeren Pál Teleki i 1940 skrev Horthy: "Når det gjelder det jødiske spørsmål, har jeg i hele mitt liv vært antisemitt. Jeg finner det uholdbart at hver eneste fabrikk, bank, eiendel, butikk, teater, avis, kremmer, etc. er i jødiske hender i Ungarn i dag".³³

Videre mener kritikerne at ungarere flest blir fremstilt som ofre på linje med de ungarske jødene under den andre verdenskrig. Særlig avdukningen av Párkányi Raab Péters monument i Budapest, til minne om ofrene for den tyske okkupasjonen, har satt sinnene i kok. Monumentet ble oppført etter ordre fra Orbán, uten samtykke fra parlamentet. Holocaustoverleveren og historikeren Randolph Braham sendte i år sin fortjenestemedalje i gull tilbake til regjeringen og ba om at navnet hans ble fjernet fra rådgivingsgruppen til det nye Holocaustmuseet. I et åpent brev til regjeringen skrev han:

Dråpen som fikk begeret til å flyte over, var regjeringens beslutning om å oppføre en nasjonal statue knyttet til den tyske okkupasjonen - et ynkelig forsøk på å lede oppmerksomhet fra Horthy-regimets engasjement i ødeleggelsen av jødene, for å homogenisere Holocaust med "lidelsene" til ungarerne under en tysk okkupasjon, som kildene tydelig viser ikke bare var uten motstand, men også ble applaudert.³⁴

Minnesmerker er - som vi ser - en potent kilde til kontrovers i et land med uforløst historie. Kontroversene har ikke blitt mindre av Bela Domokos byste av Miklós Horthy ble oppført i 2013, utenfor den protestantiske kirken Hazatérés Temploma i Budapest. Bysten ble initiert av kirkens sogneprest, Lorant Hegedus Jr, erklært antisemitt og aktiv i fascistiske Jobbik. Under avdukningen ble det holdt en fremmedfiendtlig appell av Jobbiks parlamentsmedlem Márton Gyöngyösi og hele seansen bar preg av nasjonal sjåvisme. Etter først å ha forholdt seg nøytral til Hegedus reaksjonære stunt, ble ettevert den protestantiske kirken tvunget til å gi en reprimande til Hegedus for utilbørlig opptreden, teologisk villfarelse og for å ha misbrukt kirkens autortiet til å fremme upassende politiske synspunkter. Selv det amerikanske utenriksdepartementet protesterte kraftig mot Horthy-bysten og avdukingsseansen.

I nasjonalkonservative og fascistiske miljøer har det eksistert en Horthy-kult en stund, og den ungarske kulturkampen gjenspeiler både den og det historisk problematiske i å bruke opportunistiske skikkelser som Horthy som brekkstang i et vinklet nasjonalt narrativ, som allerede er kraftig preget av dikotomier og unnlåtelsessynder. Særlig Fidesz kommer dårlig ut av en såpass propagandistisk historiefremstilling, all den tid de sitter med regjeringmakten. Siden 2010 har partiet stått i fremste rekke for rehabilitere ulne nasjonalister fra krigshistorien, helt i tråd med den nasjonalkonservative driven til å gjenopprette en svunnet historisk storhet som bakteppe for egne disposisjoner og nasjonsbygging. I skolen har tekster av Horthy og andre ledere blir obligatorisk lesing og statuer av slike storheter har dukket opp som paddehatter under Orbáns regjeringstid. Gater og torg blir oppkalt etter dem, gjerne som erstatning for gamle arbeiderhelter eller skikkelser fra det kommunistiske nomenklaturet.³⁵

I 2013 opprettet Orbáns regjering historieforskningsinstituttet *Veritas* (sannhet). Formålet med det statsautoriserte historikersenteret er å forske og skrive om de siste 150 årene av ungarsk historie, med vekt på å "styrke den nasjonale identiteten og understøtte nasjonal historiekunnskap basert på historiske fakta", i følge et regjeringsdekret som Orbán selv undertegnet.³⁶ Tradisjonen med statsautorisert historieskriving, eller kanonisert historie, kjenner vi fra land med autoritære konstitusjoner, som i det tidligere Sovjetunionen. Også Tyrkia har et slikt institutt, som i all hovedsak er tilegnet kampen mot anerkjennelse av det armenske folkemordet.

Som instituttets direktør utnevnte regjeringen militærhistorikeren Sandor Szakaly. Han klarte umiddelbart å trække i baret ved å si til mediene at deportasjoner av 18 000 jøder fra Ungarn i 1941, som senere ble myrdet av det tyske SS, var "en politiaksjon mot fremmede", noe han senere måtte unnskyldte seg for. Orbán etterlater ingen tvil om at Fidesz søker å etablere en akademisk struktur med nasjonalistiske ideologiske føringer. Han har i tillegg til *Veritas* opprettet institusjoner som *National Strategic Research Institute*, *National Heritage Institute* og *System Change Historical Research Institute and Archives*.

Som motvekt til Orbáns nasjonsbyggende organisasjoner har det blitt opprettet en rekke uavhengige institusjoner, blant annet med fokus på minoritetsspørsmål, menneskerettigheter og demokratibyggning. De jobber for tiden under vanskelige kår. De blir motarbeidet aktivt av de Fidesz-dominerte mediene. Statlig økonomisk støtte strupes og Fidesz gjør hva de kan for å stemple NGOer som regimefiendtlige og upatriotiske. Den norske regjeringen bidrar med 100 millioner EØS-kroner til en rekke uavhengige organisasjoner som forvaltes av stiftelsen Ökotar. I september stormet politiet lokalene deres og beslagla dokumenter og datamaskiner. "De var spesielt interessert i 13 organisasjoner vi har fordelt penger til, som står på statsministerens liste over opposisjonelle, politiske grupperinger," fortalte Veronika Mora, leder i **Ökotars** til Aftenposten.³⁷ Ungarske myndigheter har protestert kraftig mot Ökotar, og blant annet anklaget stiftelsen for å ha tette bånd til partiet De Grønne i Ungarn, og Orbán krever at midlene skal forvaltes av staten. Den siste utviklingen har ført til en liten diplomatisk krise mellom Ungarn og det norske Utenriksdepartementet. Norge har frosset nesten alle andre EØS-midler, rundt én milliard kroner, og EU-minister Vidar Helgesen undres over at EU ikke uttrykker sterkere bekymring for den alvorlige

utviklingen i medlemslandet Ungarn. I midten av oktober ble det også kjent at ungarske myndigheter akter å straffeforfølge Ökotar, under mistanke om "vanstyre, budsjettsvindel, forfalskninger av private dokumenter og uautorisert økonomisk aktivitet".³⁸

Kalde fakta

I april 2014 holdt den ungarske presidenten Janos Ader en tale til minne om det ungarske Holocaust i Auschwitz-Birkenau:

In order to understand the tragedy of 1944, we must examine our consciences. Even if we know that enforcement of the Final Solution was the demonic plan of German occupiers. It is a constant source of pain to realize that the Hungarian State did not oppose this plan, but in fact became an accomplice to it. Hungary, which was occupied on 19th March 1944, failed to protect its own citizens. Its authorities collaborated with those who planned to exterminate our fellow compatriots. It is no excuse or explanation that this also happened in many other countries across Europe.³⁹

Også her fremstiller en prominent politiker fra Fidesz en historietolkning hvor Horthy-regimets politikk mot jøder og Roma ikke problematiseres. Horthy-narrativet forteller om en kontinuitet i den ungarske nasjonalkonservative evolusjonen hvor Fidesz har sin naturlige – eller "autentiske" - rolle inn i fremtiden. For å få denne lignelsen til å gå opp, blir fakta undergravet, eller skjønnet, og det sitter dypt inne å erkjenne at den nazistiske jøde- og Roma-politikken lå i forlengelsen av Horthy-tiden.

I begynnelsen av 1944 presset Hitler Horthy til å godta deportasjonen av 100 000 ungarske jøder til den sikre død. Det var "maksprisen" Horthy var villig til å godta for å unngå en tyske intervensjonen. Lenger ville han ikke strekke seg. Etter den tyske invasjonen 19. mars samme år, ble den serbiskungarske generalen og fascistene Döme Sztójay innsatt som ny statsminister av Horthy, under press fra okkupasjonsmakten. Horthy ble sittende som regent, men uttrykte avsky og krevde Sztójays avgang etter at sistnevnte ganske umiddelbart iverksatte pogromer og deportasjoner av jøder og romfolk. Horthy fikk fjernet Sztójay fra taburetten. Siden gikk maktspillet. I oktober gjennomførte Ferenc Szálasi og hans nazistiske Pilkorsene et de facto statskupp, med ryggdekning fra Berlin, etter blant annet å ha kidnappet Hortys sønn. Horthy selv ble satt i husarrest.

Dette er i sum basis for den nasjonalkonservative fortellingen. Horthy var en helt som motsatte seg tysk okkupasjon og tilintetgjørelsen. Men som historikerne har vist, er dette en forførende, men svært upresis fortelling. Horthy ville riktignok ikke akseptere de mest rabiate trekkene ved den antisemittiske nasjonalsosialismen, men han var, som vi har sett, selv uttalt antisemitt. Under hans regjeringstid ble det gjennomført storstilte antijødiske aksjoner, segregerende lover, nitidig registrering av jøder og deres eiendommer, sporadiske deportasjoner, og han så gjennom fingrene på tusenvis av angrep på jøder og jødisk eiendom. Antisemittismen, også i voldelige former, var svært utbredt i Ungarn, hvor store deler av sivilbefolkningen under Horthy var mer enn villig til å boikotte og diskriminere jøder. Det hører også med til historien at sivilsamfunnet og embedsverket var høyst delaktige i den prosessuelle og voldelige gjennomføringen av Den endelige løsningen.

Aller verst gikk det utover romfolk. I praksis ble romfolk fratatt sine borgerlige rettigheter. Under skjul av krigstiltak ble 60 000 romfolk satt i arbeidsleire og tvangsinnkrevet til fronttjeneste, hvor de ble satt til å rydde miner og å bygge festingsverk under fiendtlig ild. Kvinner og eldre ble tvunget til hardt arbeid på jordene. I arbeidsleirene var romfolk utsatt for ekstrem brutalitet og drap.⁴⁰

Dette var altså realiteten for ungarske minoriteter da SS og Pilkorsene tok over makten og dødsindustrien ble gjennomført for alvor, der 600 000 ungarske jøder og 12 000 romfolk mistet livet i Auschwitz og andre dødsleire.

En nytt Holocaustmuseum?

Den siste utviklingen i den ungarske minnekampen summerer kanskje opp den sausen Orbán har skapt i offentligheten. Og den inneholder ikke så rent lite historieironi. I forbindelse med 75-årsdagen til minne om Holocaust har Fidesz foreslått å opprette et nytt Holocaustmuseum (det finnes et fra før, som ble åpnet i 2003). Museet har fått døpenavnet *House of Fates*, løselig basert på nobelprisvinner Imre Kertész's roman *Uten skjebne*, og utledet av det allerede eksisterende Terror Haza. Skulle Orbán komme sine kritikere i møte? Det kunne være mulig, mente noen, helt til de fikk se den underliggende konteksten i museets budskap: en utstilling som beskriver jødedeportasjoner og nazismen, samt hvordan Ungarn også reddet sine jøder før den tyske okkupasjonen, men lite eller ingenting om Horthy og den problematiske nasjonshistorien. Ironisk nok er Imre Kertész selv en av Orbáns skarpeste kritikere. I et intervju med *The Guardian* i 2012 uttalte han at "Ungarn står på feil side av historien." Han hevdet videre at Ungarn tviholder på sin skjebne, og vil ende opp med å feile uten å forstå hvorfor. Han fyrer av følgende salve:

Auschwitz og Shoah er sider av historien som ikke har blitt utforsket i Ungarn. Det har ikke skjedd en oppriktig sjelegransking. Landet har aldri spurt seg selv hvorfor det systematisk havner på feil side av historien. Min skribentvenn Peter Nadas har nettopp publisert en lang analyse i det ungarske magasinet ES (desember 2011). Han forklarer at det autoritære i Ungarn kommer fra den "provinsielle ånd", med utgangspunkt i tribalisme og opprinnelse. En republikk er egentlig ikke av interesse - landet hviler på et solid kirkelig nettverk, som forsterker den patriarkalske ånd. Hatet mot jødene (2 prosent av befolkningen) og romfolk (7 prosent) brukes for å underbygge dette tribalistiske og primitive synet på nasjonen.⁴¹

Andre kritikere lot heller ikke vente på seg. Jødiske organisasjoner og minoritetsorganisasjoner protesterte kraftig mot det de oppfattet som nok et forsøk på å ignorere den avgjørende rollen det pre-nazistiske regimet, sivilbefolkningen, byråkratiet og embetsverket spilte i jødeforfølgelsene. Jødiske ledere ville ikke ha noe som helst med museet å gjøre. En av de skarpeste kritikerne er forfatteren György Konrád, som selv overlevde Holocaust som barn, og som under kommunisttiden var en av de mest profilerte dissidentene og som fikk sine bøker forbudt. Konrád er også en svoren tilhenger av et liberalt, føderalt Europa og har vært president i International Pen. Han ga tidlig uttrykk for at han ikke ville assosieres med *House of Fates*. Særlig skeptisk er han til at Mária Schmidt, direktør i Terror Haza, spiller en sentral rolle i planleggingen av det nye museet. I et åpent brev til Schmidt skrev han:

I find it difficult to free myself of the suspicion that this hurried organization of an exhibit is not so much about the 100,000 murdered Jewish children but rather about the current Hungarian government. If this government spends such a large amount of money in memory of these children, I would suggest that this amount be spent instead on the feeding of starving Hungarian children who live today.⁴²

Det hører med til historien at Orbán skrev et langt brev til ungarske jødiske organisasjoner på 75-årsdagen for Holocaust. Her erkjente Orbán i en viss utstrekning at ungarske myndigheter var delaktig i jødeforfølgelsene, men uten å henge bjella på katten. Orbán har også tatt klar avstand fra diskriminering og forfølgelse av romfolk. Men en ting er hva man sier, noe annet er hva man legger til grunn for en nasjonalistisk og illiberal nasjonsbygging som skuer mer bakover enn fremover.

Fidesz har vært utsatt for ganske massivt press fra utlandet. I september ba EU-minister Vidar Helgesen at EU nå måtte ta "affære mot den stadig mer illiberale situasjonen i Ungarn". Det er også åpenbart at UD holder et godt øye med minoritetenes stilling i Ungarn og med hvordan Orbán fremover vil balansere forholdet mellom egen nasjonsbygging og den ekstreme nasjonalistiske bevegelsen, særlig Jobbik.

En viss bevegelse finnes også i Fidesz, etter at de har fått mye kritikk, både hjemme og ute. I september møttes jødiske organisasjoner og representanter for regjeringen for første gang på ett år. Det hersker nå

en viss enighet om at man skal jobbe videre med den konseptuelle utformingen av House of Fates, hvor de historiske og moralske innvendinger mot prosjektet skal inngå.

Ungarn har paradoksalt nok vært et innovativt land når det gjelder lovfestede minoritetsrettigheter. De første kom så langt tilbake som i 1849. Ungarn har også et ombudsmannsvesen for minoriteter og den parlamentsutnevnte *Kommisjon for etniske og nasjonale minoriteter*.⁴³ Formelt og juridisk har altså Ungarn hatt gode forutsetninger for å overvåke den rasistiske og stigmatiserende utviklingen i landet. Problemet er at myndighetene ikke benytter, eller ikke fullt ut har ratifisert, en del av de lovene som har blitt vedtatt, blant annet en omfattende minoritetslovgivning som ble vedtatt i parlamentet i 2003. I 2012 ble på den annen side ombudsmannens og Kommisjonens myndighet sterkt redusert. Den juridiske avdelingen i kommisjonen har blitt avviklet.

Fidesz: Høyres og Kristelig Folkepartis søsterparti

Fidesz er medlem av Den internasjonale demokratiske union (IDU), som er en sammenslutning av konservative partier rundt om i verden, hvor også Høyre er medlem. Fidesz er også med i den internasjonale sammenslutningen av kristendemokratiske partier (CDI), hvor Kristelig Folkeparti er med. Høyre og Kristelig Folkeparti er altså søsterpartier til Fidesz. Det er kanskje på tide at Høyre og KrF tar en kikk på om Fidesz er skikket til å være med i en forening, hvis politiske plattform skal fremme politisk og personlig frihet, liberale rettsstatsprinsipper der makten er spredt vidt blant frie institusjoner, frihet til å organisere effektiv parlamentarisk opposisjon til regjeringen og retten til frie og uavhengige medier.⁴⁴ Eirik Moen, med bakgrunn fra det norske Høyre, er generalsekretær i IDU, og organisasjonen har kontor i Oslo, så her burde det ligge muligheter for å påvirke fra norsk hold.

Fidesz og Høyre er også søsterpartier gjennom sammenslutningen av europeiske konservative partier, EPP (European People's Party). EPPs politiske plattform er ganske lik den til IDU, og problemstillingen i forhold til illiberale medlemsstater er dermed omtrent den samme. Organisasjonen hadde møte i Brussel så sent som 23. oktober i år, der statsminister Erna Solberg satt ved samme bord som Viktor Orbán. Solberg og den norske regjeringen har uttrykt sterk bekymring for utviklingen i Ungarn, men i Brussel ble det ikke anledning til å ta opp spørsmålet, verken bilateralt eller innad i organisasjonen.⁴⁵

Neste anledning for Høyre til å løfte Ungarn-spørsmålet blir den 19. november 2014, da IDU møtes til en tredagers partilederkonferanse i Seoul. Slike sammenkomster skjer bare hvert tredje år i IDU. Forfatterne av dette notatet mener det er betimelig at Høyre der fremmer eksklusjonssak mot Fidesz for å ha brutt grunnleggende med organisasjonens liberale statutter.

FORFATTERE: Historiker Bård Larsen og jurist og filosof Morten Kinander, Civita.
bard@civita.no/morten@civita.no

Takk til Nick Sitter for gode innspill.

SLUTTNOTER

- 1 I notatet skrives en del om Orbán, som i Orbáns politikk, der hvor det i andre sammenhenger hadde vært naturlig å omtale partiets politikk. Men dette er med hensikt, siden Orbán i stor grad bestemmer partiets retning og politikk i kraft av sin personlige autoritet. Dette er typisk for illiberale regimer generelt, og noe vi også så under Chavez' styre i Venezuela.
- 2 <http://blogs.ft.com/beyond-brics/2014/02/05/guest-post-hungarys-attacks-on-the-rule-of-law-and-why-they-matter-for-business/>
- 3 Se EU-rapport, II.36, som uttaler at EU-parlamentet "[r]egrets, however, that in the case of presiding judges, Act XX of 2013 provides for their reinstatement in their original executive posts only if these judicial positions are still vacant, with the consequence that only a few unlawfully dismissed judges are guaranteed to be reinstated in exactly the same position with the same duties and responsibilities they held before their dismissal".
- 4 Dette ifølge forfatteren av grunnloven selv: <http://www.bloomberg.com/news/2011-03-04/hungary-first-to-write-a-constitution-on-ipad-lawmaker-says.html>
- 5 [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144139#{"itemid":\["001-144139"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144139#{)
- 6 <http://www.bloomberg.com/news/2014-07-28/orban-says-he-seeks-to-end-liberal-democracy-in-hungary.html>
- 7 Rapporten, II.70, strekpunkt syv.
- 8 <http://www.politics.hu/20130916/hungarys-parliament-approves-5th-constitutional-amendment/>
- 9 <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/c89bf3e0-5dc9-11e4-b7a2-00144feabdc0.html?siteedition=intl#axzz3HWWkHmPh>
- 10 <http://www.politics.hu/20120605/hungary-marks-national-unity-day-on-trianon-treaty-anniversary/>
- 11 Nick Sitter: "Høyreekstremisme i Ungarn – demokrati i krise?", i Øystein Sørensen, Bernt Hagtvet og Bjørn Aren Steine (red.), *Høyreekstremisme i Europa*, Oslo: Dreyer, 2012.
- 12 Nick Sitter: Ungarn 1989-2014: Veien til det illiberale demokratiet. Nordisk Østforum nr. 4 2014. Universitetsforlaget, Oslo.
- 13 <http://www.theglobeandmail.com/news/world/hungarys-strongman-spooks-europe/article1358516/>
- 14 <http://budapestbeacon.com/public-policy/meet-gyula-teller-ideologist-to-hungary-pm-viktor-orban/>
- 15 <http://hungarianspectrum.wordpress.com/2014/08/17/the-man-behind-viktor-orbans-political-ideas-gyula-teller/>
- 16 <http://www.theglobeandmail.com/news/world/hungarys-strongman-spooks-europe/article1358516/>
- 17 Paul Hockenos: *Free to Hate: The Rise of the Right in Post-Communist Eastern Europe*. London, Routledge 2013: 132
- 18 http://users.ox.ac.uk/~oaces/conference/papers/Christiane_Wilke.pdf
- 19 Anthony D. Smith: *Nationalism*. Polity Press, 2. reviderte utg. Cambridge 2010: 33
- 20 Nick Sitter: Ungarn 1989-2014: Veien til det illiberale demokratiet. Nordisk Østforum nr. 4 2014. Universitetsforlaget, Oslo.
- 21 <http://www.bloomberg.com/news/2014-07-28/orban-says-he-seeks-to-end-liberal-democracy-in-hungary.html>
- 22 Orban's tale i sin helhet finnes her: <http://budapestbeacon.com/public-policy/full-text-of-viktor-orbans-speech-at-baile-tusnad-tusnadfurdo-of-26-july-2014/>
- 23 <http://hungarianspectrum.wordpress.com/2014/07/28/domestic-reactions-to-viktor-orbans-illiberal-democracy/>
- 24 *Accelerating Patterns of Anti-Roma Violence in Hungary*. A report from the Francois-Xavier Bagnoud Center for Health and Human Rights. Harvard, Boston 2014
- 25 <http://web.ceu.hu/jewishstudies/jsa.pdf#page=93>
- 26 <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/hungary/10037188/Inside-the-far-Right-stronghold-where-Hungarian-Jews-fear-for-the-future.html>
- 27 <http://hungarianspectrum.wordpress.com/2013/03/20/the-testimony-of-paul-a-shapiro-u-s-holocaust-memorial-museum/>
- 28 <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/hungary/10037188/Inside-the-far-Right-stronghold-where-Hungarian-Jews-fear-for-the-future.html>
- 29 WJC, *The rise of neo-Nazism in the Party Political System*, 2013. http://www.worldjewishcongress.org/uploads/neo_Nazi_report.pdf.
- 30 <http://www.spiegel.de/international/europe/right-wing-extremists-cultivate-horthy-cult-in-hungary-a-836526.html>
- 31 http://fxb.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/5/2014/02/FXB-Hungary-Report_Released-February-4-2014.pdf
- 32 http://www.newenglishreview.org/custpage.cfm/frm/96102/sec_id/96102
- 33 Budapest Beacon, 31.10.2013
- 34 <http://hungarianspectrum.wordpress.com/2014/01/26/andrew-l-brahams-open-letter/>
- 35 <http://budapestbeacon.com/featured-articles/bust-of-admiral-miklos-horthy-to-be-unveiled-on-sunday/>
- 36 <http://hungarianspectrum.wordpress.com/2013/11/11/veritas-historical-research-institute-state-ordered-history/>
- 37 <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Kjolig-mellom-Norge-og-Ungarn-etter-politirazzia-7698338.html>

- 38 Aftenposten 23.10.2014. <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Erna-Solberg-om-Ungarn-Bekymringsfull-utvikling-7756404.html>
- 39 <http://washington.kormany.hu/speech-of-president-janos-ader-at-the-march-of-the-living-memorial-event-held-at-the-former-auschwitz-birkenau-concentration-camp>
- 40** Janos Barsony og Agnes Daroczi: *Pharrajimos: The Fate of the Roma During the Holocaust*. Non Basic Stock Line, New York 2008: 11
- 41 Guardian 12.2.2012.
- 42 <http://hungarianspectrum.wordpress.com/tag/fatelessness/>
- 43 <http://www.hrw.org/news/2013/03/12/hungary-constitution-changes-warrant-eu-action>
- 44 Se IDUs politiske plattform på organisasjonens hjemmesider: <http://www.idu.org/principle.aspx>
- 45 <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Erna-Solberg-om-Ungarn-Bekymringsfull-utvikling-7756404.html>